

POSLOVNA I OBITELJSKA STRATEGIJA SAMOBORSKE MEDIČARSKO-SVJEČARSKE OBITELJI OSLAKOVIĆ

SONJA KIRCHHOFFER

Antuna Mihanovića 5
49295 Kumrovec, Hrvatska
sonja.homa@zg.t-com.hr

UDK: 39:638.16/.17](497.5 Samobor)
638.16/.17(497.5-5 Samobor)

Kategorija: Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 2. 3. 2009.
Prihvaćeno: 21. 8. 2009.

U radu su primjenom metode usmene povijesti analizirani čimbenici tržišnog opstanka obitelji Oslaković u uvjetima velikih političko-gospodarskih promjena od tridesetih godina XX. stoljeća do danas.

Gljučne riječi: obrti, Samobor, obitelj, usmena povijest

1. UVODNE NAPOMENE

U središtu pozornosti ovog rada su obiteljska i poslovna strategija medičarsko-svječarskih obrtnika predložena na primjeru obitelji koja se spomenutim poslom bavi već tri generacije. Za cilj rada sam postavila utvrđivanje čimbenika koji su usmjerili članove obitelji Oslaković prema medičarsko-svječarskom poslu. Trebalo je evidentirati i kako su preživjeli na tržištu kad je velik broj pripadnika te struke napustio svoje poslovanje. Oslakovići su se počeli baviti tim poslom prije Drugoga svjetskog rata, a zbog njihova relativno dugog opstanka na tržištu u promjenjivim gospodarskim i političkim uvjetima zanimala me međuzavisnost društvenih okolnosti i poslovanja obrtnika te struke. Stoga sam analizirala primijenjenu strategiju, poslovnu i privatnu, dovodeći je u vezu s dinamičnim društvenim promjenama. Tijekom istraživanja koristila sam se radovima različite tematike, ponajviše onima gospodarskog karaktera, primjerice radovima Mire Kolar-Dimitrijević i Suzane Leček, od kojih se potonja bavi strukturom seoske obitelji, te radovima etnološkog predznaka zbog tradicijskog značaja medičarsko-svječarskog obrta.

Istraživanje je provedeno metodološkim postupkom usmene povijesti,¹ a krajnji rezultat je generacijska životna priča koja ima vrijednost povijesnog izvora, no traži nadopunu i usporedbu sa životnim prilikama i radom drugih medičarsko-svječarskih obitelji u Hrvatskoj kako bi se dobio egzaktniji uvid u odnos između primijenjenih strategija i postojećih okolnosti u društvu.

2. DVOJNA TERMINOLOGIJA

U hrvatskom se jeziku rabe dva termina *medičar* i *licitar* kao oznaka obrtnika koji se bave pripravom tradicionalnih kolača, pri čemu je prvi termin hrvatskog podrijetla, a drugi germanskog i potječe od njemačke riječi "*Lebzelter*" te se u hrvatskome jeziku prevodi kao kolačar. Uspoređivanjem definicija *medičar* i *licitar* uočava se da izraz *medičar* unatoč čestoj istoznačnoj upotrebi ima, sudeći po definicijama, nešto drugačije značenje jer uz proizvodnju medenih kolača obuhvaća i pripravu medovine koja je slavenskog porijekla.²

Ako se pozornost usmjeri na prisutnost strane terminologije u našoj svakodnevici, uočava se ukorijenjenost germanizama koja može biti posljedica raznih čimbenika. Povijesno pripadanje Hrvatske nekadašnjoj Habsburškoj Monarhiji rezultiralo je međusobnim utjecajima vidljivim, između ostalog, u gospodarskom i demografskom poslovanju. Nekadašnja se Monarhija sastojala od različitih etničkih zajednica, a njezini su se članovi, jer su živjeli u jednoj državi, mogli lakše kretati po velikom državnom teritoriju, što je moralo odigrati važnu ulogu u širenju ove obrtne radinosti.³ Za samoborsko područje je značajan val migracija u drugoj polovici XIX. i početkom XX.

¹ U istraživačkom dijelu koristila sam se metodologijom rada predloženom na kolegiju Metoda usmene povijesti profesorice Suzane Leček, koji sam slušala u okviru doktorskog studija povijesti. U skladu s navedenim, obrasci za razgovor u ovom istraživanju preuzeti su iz knjige Paula Thompsona (1978), uz, naravno, prilagodbu naznačenoj temi. Ovom prigodom zahvaljujem Suzani Leček na kritikama i sugestijama koje su omogućile da rad dobije ovakav oblik, a zahvaljujem i obitelji Oslaković, napose Franji III. jer bez njih i njihove spremnosti na suradnju ovoga rada ne bi bilo.

² *Licitar* označava kolačara, *medičara* čovjeka koji se bavi proizvodnjom i prodajom kolača od meda i igračaka od tijesta (usp. Klaić 2002:804 i Anić 2003:683 i 738).

³ Važan utjecaj na strukturu samoborskog stanovništva imaju i osmanska osvajanja u razdoblju između XV. i XVIII. st. koja potiču doseljavanja s juga i jugoistoka, no za ovu je tematiku bitnije doseljavanje sa zapada i sjeverozapada (Milinović 1996:102-103).

st., a potvrđuju to u konkretnom primjeru sačuvani podaci o radu ondašnjih prvih obrtnika medičara i svječara već od 1870. godine. Za ranije razdoblje nemamo podataka, ali to ne znači da se obrt nije već prije proširio na samoborskom području. U drugoj polovici XIX. st. obitelj Müller dolazi s austrijskog područja u Samobor, gdje pokreće proizvodnju i prodaju svijeća i licitara da bi četrdesetak godina poslije obrt preuzela obitelj Wagner iz Graza. Prezimena Kosić, Cimermančić i Lamot, vezana uz medičarsko-svječarski obrt na samoborskom području pojavljuju se krajem XIX. i početkom XX. st., a potvrđuju postupno širenje spomenutog obrta među domaćim stanovništvom (Biškupić-Bašić 1996:80-81). Život u etnički mješovitoj zajednici naroda s dominantnim njemačkim utjecajem rezultirao je širenjem i udomaćivanjem germanizama, koji su se i danas velikim dijelom zadržali u hrvatskome govoru. Zbog toga ne treba čuditi dosta rasprostranjena uporabe riječi licitar jer je obrt potekao s njemačkog područja. Termin licitar može se, kao što je spomenuto, povezati s najpoznatijim medičarskim proizvodom licitarskim srcima, koja su još u XVII. stoljeću prenesena na prostor Hrvatske iz sjevernih europskih krajeva. Naziv licitar označava određenu vrstu proizvoda različitu od klasičnih medenjaka. Pretpostaviti je da licitarsko srce ima religioznu podlogu i predstavlja srce Isusovo kao važan element kršćanske ikonografije. Primjena žarkih boja u ukrašavanju licitara upućuje na barokno postanje tog sad udomaćenog proizvoda (Šarić 2002:6).

Drugi dio pojma vezan uz medičarsko-svječarski obrt, svječarstvo, dobio je ime prema završnom i najraširenijem proizvodu tog obrta, svijećama. Nekad se rabilo drukčije nazivlje pa se govorilo o medičarsko-voštarskom obrtu, pri čemu je izvođenje nazivlja bilo vezano uz temeljni materijal izrade svijeća, vosak.

3. OBITELJSKE PRILIKE

3.1. Seosko podrijetlo

Kako bismo dobili širu sliku socijalnog i imovinskog statusa obitelji kao i uvid u složene odnose obitelji s jedne strane i društva s druge, započet ću izlaganje s generacijom Oslakovića, koja je doselila u Samobor i koja je uspjela akumulirati veći dio kapitala za pokretanje medičarsko-svječarskog

obrta.⁴ Obitelj je zanimljiva za istraživanje i stoga što se s vremenom svojom strukturom i strategijom mijenja i prilagođava novim društvenim i gospodarskim prilikama, pa tako postaje i njihovim odrazom.

Franjo Oslaković, kojega ću imenovati brojem I., doselio je u Samobor iz Manje Vasi⁵ 1922. godine, a na njegovu primjeru se mogu uočiti dvije etape u migracijama seoskog stanovništva u gradsku sredinu, koje je evidentirala Mira Kolar Dimitrijević 1973. (vidjeti prilog Rodoslovlje).⁶ U prvoj etapi se seosko stanovništvo naseljava na širem gradskom području, zadržavši poveznicu sa starim načinom života unatoč zapošljavanju u industriji ili nekom drugom dijelu gradske radinosti. Iduća etapa, vezana uz drugu generaciju doseljenika, dovodi do preseljavanja na uže gradsko područje te napuštanja ruralnih aktivnosti i posvećivanja samo gradskim zanimanjima.

Ti se procesi mogu uočiti i u obitelji Oslaković, koja preseljava iz seoske u manju gradsku sredinu. Prigodom doseljenja u Samobor Oslaković se zadržavaju na širem gradskom području, gdje započinju privatni posao otvaranjem gostionice i prodavaonice duhana, baveći se i dalje poljodjelskim aktivnostima. Izbor sredine je takav da omogućava doseljenicima poput Oslakovića "dvostruki život" na razmeđi gradskog i seoskog. Pokretanje privatne radinosti pokazuje da je obitelj Oslaković potekla iz bolje stojeće seoske obitelji.

"On je imal gostionu, onako jednu purgersku, kako su prije bile gostione. Nije to bio tip restorana ili ne znam nekakvih velikih gostiona. Onako sitna, purgerska gostiona gdje su navraćali Samoborci popodne jer je deda bil poznat, imal je dosta kvalitetno vino."

F. Oslaković III.

Zadržavanje nekadašnjih običaja, osim u bavljenju poljodjelskim poslovima, vidljivo je i u ženidbenim vezama i planiranju obitelji, o čemu će poslije biti više govora.

⁴ Obitelj Oslaković se može podičiti činjenicom da joj se prezime javlja prvi put davne 1598. u Cerju, nedaleko od Samobora odakle je obitelj najvjerojatnije podrijetlom. Oko 1785. godine to se prezime ponovno javlja u Manjoj Vasi, vjerojatno zbog lokalnih migracija (Oslaković 1999:60-61).

⁵ Manja Vas se smjestila nedaleko Samobora. Demografska istraživanja populacije u Manjoj Vasi pokazuju da je riječ o malom naselju koje 1900. broji oko 130 stanovnika, pri čemu taj broj oscilira, pokazujući tendenciju smanjivanja stanovništva (Oslaković 1999:12).

⁶ Iako se M. Kolar-Dimitrijević bavila radnim slojevima Zagreba, na primjeru obitelji Oslaković vidljivo je, da se njezina analiza prilagodbe seoskog doseljenog stanovništva može primijeniti i na manje gradske sredine poput Samobora (vidjeti Kolar-Dimitrijević 1973:67-71).

3.2. Prva generacija doseljenika

Doseljavanje Oslakovića na šire gradsko područje, na kojem je živjela pretežno obrtnička populacija, određuje obiteljsku i poslovnu strategiju u smislu njezina usmjeravanja na društveni sloj koji je tu ili obitavao ili se kretao ovim područjem.⁷

“Od početka, od mosta, prva kuća kada se pređe je bila kuća Dragutina Tunka. On je bio postolar, do njega je bil Tkalčić, on je bio kolar. Onda je bila naša kuća, deda je bil gostioničar, odnosno tata je bio medičar i svječar.“

F. Oslaković III.

Mjesto naseljavanja je ujedno i posredni pokazatelj društvenog i imovinskog statusa doseljenika. Struktura stanovnika na mjestu gdje je smješten neki obrt određuje vrstu obrtničkog poslovanja koje se prilagođava dominantnom društvenom sloju.⁸

“To su sve radnici koji su išli pješke normalno na posao, nije prije bilo autobusa niti ničega. Onda je njima deda znal ujutro onak na prozor nametati one čokanjčiče rakije i oni su već svaki znali koje je čije i to su popili i otišli. Posle kada su se vraćali, oni iz kristala,⁹ iz smjene, opet su došli u gostionu na vino, i tak su čitavo popodne bili.“

F. Oslaković III.

Sačuvan arhitektonski identitet Taborca svojim dimenzijama i strukturom stambenih objekata pokazuje način života ondašnjeg stanovništva, otkrivajući nam strukturu tamošnjih stanovnika. Oslakovićeve kuća svojim je manjim dimenzijama i jednostavnom strukturom te načinom gradnje bila u skladu s ostalim objektima u naselju. Na temelju građevinskih obilježja kuća u Taborcu (materijali, konstrukcije i dr.) uočava se sličnost koja je rezultat analognih društveno-imovinskih prilika tamošnjih stanovnika.¹⁰

⁷ Uglavnom su dolazili radnici zaposleni u proizvodnji stakla. Prve staklane otvorene su na samoborskom području u prvoj polovici XIX. st. Stručni staklarski radnici su najvećim dijelom bili Česi i Nijemci (Luetić 2003:207).

⁸ U gostionicu Oslakovića dolazila je uz uobičajenu svakodnevnu klijentelu zaposlenu u obližnjoj tvornici kristala i imućnija klijentela iz Zagreba, čija je prisutnost bila ograničena samo na vikende.

⁹ Na žalost o tvornici samoborskog kristala i njezinoj dugoj tradiciji do danas nitko nije posvetio više pozornosti. O počecima tvornice vidjeti, vrlo kratko: <http://www.samokristal.com/>

Pristiglo stanovništvo se zapošljava u poslovima koji su u skladu s potrebama nove sredine, vodeći se pritom svojim afinitetima i imovinskim mogućnostima. Doseljenici i dalje zadržavaju stare navike u bavljenju agrarnim poslovima. Oslakovići nakon dolaska u Samobor pokreću privatni posao, a taj potez upućuje na pripadnost imućnijem seoskom sloju u prvim desetljećima XX. stoljeća.¹¹ Uoči njihova preseljenja moralo je doći do raspodjele imovine koja je osigurala doseljenim Oslakovićima dio kapitala u zemlji i dio u novcu. Veličina zemljišnog posjeda koji ostaje u vlasništvu Oslakovića nakon raspodjele imovine i preseljenja u Samobor procijenjena je na jedno jutro zemlje, a spomenuta veličina upućuje na nerentabilnost takvog zemljišta.¹² Upravo je niska produktivnost malih posjeda bila vjerojatno najbitnija u preseljavanju i poslovnoj preorijentaciji (Šimončić-Bobetko 2005:42). Na području sjeverozapadne Hrvatske u prvoj polovici XX. st. vrijedio je “zakon“ ravnomjerne podjele posjeda među muškim nasljednicima, što je kroz nekoliko generacija dovelo do usitnjavanja posjeda i osjetnog pada kvalitete života. Dolazak Franje I. u novu sredinu i započinjanje samostalnog posla može se samo objasniti kapitalom do kojega je došao raspodjelom obiteljske imovine.

3.3. Ženidbena strategija i planiranje obitelji

Sin Franje I., nazvan po ocu Franjo (1914.-2003.), kojega ću zbog razlikovanja i boljeg praćenja obiteljske genealogije označiti rednim brojem II., začetnik je obiteljskog posla, odnosno medičarsko-svječarskog obrta. Franjo II. sklapa brak s Anicom Kolman, tekstilnom radnicom iz poljodjelske

¹⁰ Marija Šercer je pokušala prikazati imovinsko stanje samoborskih obrtnika tijekom XIX. st. te je utvrdila da u Samoboru ne postoje bogati obrti, već samo imućni, srednje imućni i siromašni obrtnici; poslužila se pritom tablicama prema poreznim statistikama koje je napravio R. Bićanić. U imućnu skupinu ubraja mlinare, mesare, pekare i kožare, u srednju skupinu postolare, krojače, stolare, bačvare, čizmare, kolare, kovače, zidare i tesare, a u siromašni sloj svrstava tkalce (Šercer 1968:11-12). Imućnija skupina predstavlja prijelazni sloj ka bogatim obrtima, odnosno označava skupinu obrta koji svojim rasponom poslova i kapitalom ne mogu parirati bogatim zanatima, a koji opet odskoču od srednjeg sloja. Zanimljivo je da su obrti koji ulaze u skupinu imućnih vezani u 75% slučajeva uz svakodnevne prehrambene proizvode, što je indikator i gospodarskog stanja. U budućim istraživanjima bi trebalo utvrditi kriterije za svrstavanje u različite imovinske razrede te šire istražiti osobitosti pojedinih obrta.

¹¹ U prilog bolje situiranosti obitelji Oslaković ide i činjenica o zapošljavanju sluga cijele godine za brigu do preostaloj zemlji i stoci.

¹² Rentabilni su bili posjedi između 5 i 40 jutara zemlje, a oni su se nasljeđivali u skladu sa patrilinearnim principom, pri čemu je postojala mogućnost i primjene matrilinearnog principa nasljeđivanja, ali samo onda ako nije bilo muških potomaka u obitelji (Leček 2003:50-53).

hrastinske obitelji,¹³ nakon čega nastavlja živjeti s ocem i bratom u zajedničkom kućanstvu. Ono što je karakteristično za seoske bračne veze je suženi radijus kretanja koji se ogleda u činjenici da su bračni partneri najčešće potekli iz iste sredine. Izbor bračnog druga ovisi i o društveno-imovinskom statusu obitelji, pri čemu su pomicanja u slojevima rijetka i obilježavaju skupine koje imovinskim statusom počinju odudarati od svoje sredine te tijekom vremena mijenjaju društveni status često ulazeći u viši sloj bračnim vezama. U skladu s rečenim podrijetlom, ovdje “nevjeste“, pokazuje se da obitelj Oslaković svojim statusom nije pomno brinula o podizanju svog ugleda jer bi u protivnom vodila računa o uspostavljanju prosperitetnijih ženidbenih veza. Naime, imovinske prilike obitelji Kolman bile su teške i da je obitelj Oslaković ulazila u sloj koji je “jako odskakao“ od svoje sredine, do sklapanja ovog braka ne bi došlo.

Osim ženidbe o obiteljskoj strategiji “govori“ i brojnost potomaka, što nam posredno predočava gospodarske prilike u društvu. Tendencija smanjivanja potomstva posljedica je običaja jednake raspodjele nekretnina među muškom djecom što je sa sobom donosilo osiromašenje i pad standarda seoskih obitelji. Obitelj Kolman pripada grupaciji koja je imala djecu u prvom i drugom desetljeću XX. st. i čija je strategija većeg broja potomaka (osmero djece) uobičajena za vrijeme u kojem je nastala. U ono doba siromašne obitelji na selu nastojale su si većim brojem djece osigurati radnu snagu koja s vremenom postaje izvor prihoda. Anica, supruga Franje II. je kao mlađe dijete našla posao izvan kuće jer je donošenje dopunske zarade bilo isplativije za cijelu obiteljsku zajednicu. Njezin je primjer tipičan pokazatelj obiteljske strategije nižih društvenih slojeva prema neudanim djevojkama koje prije braka rade kako bi svojom zaradom priskrbile dio miraza, a ujedno bile manje opterećene obitelji. Sve veće usitnjavanje posjeda i teško preživljavanje od istih usitnjenih parcela rezultiralo je u prvoj polovici XX. stoljeća da sve veći broj osoba preseljava iz sela u grad. U tom su razdoblju hrvatski gradovi središta ubrzane industrijalizacije koja nalazi jeftinu radnu snagu u svojoj seoskoj okolini (Šimončić-Bobetko 2005:299).¹⁴

Glede potomstva već se iduća generacija obitelji Kolman ponašala drukčije. Anica je za razliku od svojih roditelja rodila samo četvero djece, a možda bi taj broj bio i manji da je sin “došao“ ranije, a ne nakon tri kćeri.¹⁵ Sin Franje II., naslijedit će ime svog oca, kao i djeda, te će ovdje biti imenovan

¹³ Hrastina je selo u blizini Samobora, danas je prigradsko naselje.

¹⁴ U Samoboru je u to vrijeme primat imala tekstilna i staklarska industrija.

¹⁵ Franjo III. je imao tri starije sestre Đurđu (1942.), Pavicu (1943.) i Ivanku (1945.). Iako su kćeri mogle naslijediti ovaj posao, uobičajeno je bilo osigurati muškog nasljednika.

rednim brojem III. (slika 1.) Rođen je 1949. godine u Samoboru, na području Taborca, gdje je obitelj obitavala od doseljenja. Težnju njegova oca Franje II., za muškim potomstvom treba promatrati sa stajališta želje za osiguravanjem nasljednika agnatske linije i nasljednika u poslovanju.

Vidljivo je da obitelj raspolaže s više podataka o muškim članovima u odnosu na ženske članove obitelji, što upućuje na patrilinearan karakter obitelji. Ovakav tradicionalizam se odražava i u nasljeđivanju nekretnina i pokretnina, a može se uočiti i na primjeru različitog tretiranja muške i ženske djece jer sin nasljeđuje očeve nekretnine dok se kćeri gotovo u pravilu otpremaju samo s mirazom koji isključuje nepokretna dobra.

3.4. Struktura obitelji i kućanstvo

Obiteljska struktura je promjenjiva i ovisna o različitim čimbenicima, posebice gospodarskim, što se može dobro uočiti na primjeru obitelji Oslaković. Franjo III. odrastao je u složenoj obitelji sastavljenoj od djeda Franje I. i njegovih dvaju sinova, koji su nakon zasnivanja vlastite obitelji nastavili živjeti u zajedničkom kućanstvu s ocem, udovcem.¹⁶ Ovo je zajedništvo rezultat više čimbenika, a zadržat ću se samo na gospodarskom aspektu zajedničkog života. Djed Franjo I. bio je tradicionalno glava obitelji i u svojim je rukama držao kapital bez kojega bi se njegovi sinovi odvajanjem teško snašli. Očevo pravo da neraspodjeli imovinu može se katkad povezati s težnjom starijeg člana da zadrži svoj autoritet u starosti kako bi si osigurao egzistenciju bez straha da će ga djeca nakon podjele imovine napustiti (Leček 2001/2002:447-452). Međutim, otac obitelji imovinu često ne raspodjeljuje ne zato što želi zadržati autoritet već zato što to ne može učiniti iz pragmatičnih razloga jer bi raspodjelom imovine doveo u pitanje vlastitu egzistenciju.

Kuća u kojoj je obitelj živjela nakon doseljenja na samoborsko područje¹⁷ i danas je u posjedu Oslakovića, samo drugog ogranka iste obitelji

¹⁶ Složena obitelj sastavljena je u ovom primjeru od oca/djeda i njegovih sinova s obiteljima, pri čemu nisu prisutna svojstva zadružne obitelji jer članovi zajednice ne dijele zajednički posao niti zajednički raspolažu imovinom. Osamostaljenje je cilj koji se može ostvariti zadovoljenjem određenih uvjeta, u konkretnom primjeru smrću oca/djeda koji u svojim rukama ima nekretnine, a čijom se podjelom može postići zadovoljavajuća dioba za sve zainteresirane strane (vidjeti o razlozima diobe kao i strukturi složene seljačke obitelji Leček 1996:29:254-255).

¹⁷ Taborac je stari obrtnički kvart koji je sačuvao nekadašnji arhitektonski identitet, a zahvaljujući naseljenim obrtnicima različitih struka bio je svojevrsna enklavu u tijelu grada.

(obitelji Maksimilijana Oslakovića, brata Franje II.). Kuća je po tipološkim obilježjima vezana uz kraj XIX. st., a u posjedu je ove obitelji od početka trećeg desetljeća XX stoljeća. To je jednostavna prizemnica uz koju je, kasnije, dozidana druga zgrada. Ovim dozidavanjem dobilo se više prostorija koje su omogućile veću privatnost članovima obitelji, odvojene spavaonice, no i dalje su se neke ključne prostorije zajednički koristile, poput kuhinje i toaleta.

U dvorištu kuće Oslakovića postojale su gospodarske prostorije koje su koristile i sluge. Bavljenje ratarsko-stočarskim poslovima je jedan od čimbenika koji je utjecao na izbor Taborca kao poželjne lokacije jer su tamošnje okućnice svojim dimenzijama omogućavale zadržavanje starih navika života i rada. Prostorije namijenjene gospodarskoj uporabi svojim obilježjima pokazuju da je riječ o sitnijim poslovima čiji su prihodi proporcionalni ulaganjima. Isto potvrđuje i sama struktura kuće u kojoj su živjele dvije obitelji, a čiji je broj prostorija bio malen u odnosu na broj ukućana.¹⁸ Sluge u obitelji Oslaković zadužene za brigu o zemlji i stoci bile su stalna radna snaga koja je ujedno i stanovala u kućanstvu u kojem je radila, što su si mogle priuštiti obitelji s nešto većim prihodima (usp. Leček 2003:262-268). Životni prostor Oslakovića pokazuje da obitelj nije živjela bitno različitim životom od svog susjedstva, premda kontinuirano držanje slugu kao i sama vrsta gostioničarskog posla pokazuju bolje imovinske prilike u obitelji.

Zbog nevelikog životnog prostora Franjo II. je u počecima poslovanja morao unajmljivati prostorije za rad. Unajmljeni poslovni prostor je bio sastavljen od dva dijela u kojima su se odvojeno proizvodile svijeće i medenjaci. Nekoherentnost prostora, odnosno struktura kućanstva koja nije omogućavala spajanje poslovnog i privatnog djela, brzo je promijenila obiteljsku strukturu po smrti Franje I., 1957. godine. Već te iste godine sinovi su podijelili imovinu i prestali živjeti u zajedničkom kućanstvu. Smrću Franje I. nestalo je spone koja je povezivala dvojicu braće, a podjela je bila brza i bezbolna jer braća nisu bila povezana zajedničkim poslom, a time ni prihodima koji bi pridonijeli dužem održavanju obiteljske zajednice (usp. Leček 1999:326-341). Ovaj podatak posredno pokazuje da je obitelj velikim djelom ovisila o očevu kapitalu koji je omogućio razdvajanje i započinjanje samostalnog poslovanja i življenja.

Slijedi razdvajanje u kojem obitelj mijenja strukturu, poprimivši jednostavan oblik zajednice sastavljen od roditelja i djece.

¹⁸ O stanovanju radničkih slojeva u gradu Zagrebu između 1910. i 1931. vidjeti Kolar-Dimitrijević 1973:320-330.

“Kad je deda umrl, onda to više nije bilo to, kak bi rekel. On je otišiel kao gazda kuće, sada su ostali stric, i tata. U nas je bilo puno djece, na neki način je to trebalo riješiti, jednostavno da se to odvoji. Niti je bilo poslovnog prostora, niti niš, znate kako je to kada imate zajedničku kuhinju, navek je to nekakvih problema.“

F. Oslaković III.

3.5. Druga generacija doseljenika

Smrću Franje I. obitelj se razdvaja i ogranak obitelji Franje II. seli u središte grada u Perkovčevou ulicu broj 17, gdje i danas živi. Obitelj Oslaković svojim primjerom potvrđuje mišljenje Mire Kolar-Dimitrijević, koja je u migracijama iz sela u grad vidjela dvije različite etape. U prvoj bi tako, kao što smo vidjeli, doseljenik zadržao vezu s nekadašnjim selom, kao izbor periferne lokacije i sekundarno bavljenje poljodjelskim aktivnostima. Izbor Taborca kao mjesta doseljavanja pokazuje da doseljenici za naseljavanje biraju lokacije koje im pružaju uvjete življenja slične dotadašnjem prilikama. Takav izbor lokacije obitelji omogućava postupnu prilagodbu novoj sredini, što se najbolje očituje u daljnjem bavljenju poljodjelskim aktivnostima koje se napuštaju u idućoj etapi, u kojoj se ujedno mijenja i mjesto boravka. Druga generacija doseljenika mijenja mjesto boravka i približava se gradskom središtu, mijenja način života i rada. Obitelj Oslaković seli u središte grada zbog čega mijenja poslovnu strategiju i primarno se posvećuje medičarsko-svječarskom obrtu bez dodatnih sekundarnih poslova koji su dotad bili uobičajeni.

Rasprodajom i raspodjelom očeve imovine obitelj dolazi do kapitala za poboljšanje životnih i radnih uvjeta živućih članova obitelji. O vrijednosti obiteljske imovine govori preseljenje Franje II. u središte grada, koja je zbog atraktivnosti i profitabilnosti skuplja od drugih gradskih lokacija, što posredno upućuje na veće obiteljsko nasljeđe. Kupnja nekretnine u središtu grada prekinula je kontinuitet bavljenja poljodjelskim aktivnostima, barem svakodnevnim, a sama je nekretnina svojim značajkama omogućila polivalentno iskorištavanje prostora. Paralelno življenje i poslovanje na istom prostoru dovelo promijenilo je obiteljsku i poslovnu strategiju. Kako bi obitelj što bolje organizirala prostor za dvojnju uporabu, najveći je objekt na novoj lokaciji iskorišten za stanovanje, dok su ostali upotrebljeni u druge, poslovne svrhe. Vrsta namjene bila je dijelom određena smještajem pojedinog objekta

u odnosu na ulicu. Manja je zgrada, okrenuta prometnici, zbog svoje povoljne lokacije i nezahtjevne strukture iskorištena za pretvaranje u prodavaonicu medičarsko-svječarskih proizvoda. Ostali su pak objekti u pozadini iskorišteni za skladištenja i proizvodnju medičarsko-svječarskih proizvoda. Obitelj je tako profitirala jer je preselila na lokaciju na kojoj je mogla istodobno živjeti i raditi bez dodatnog plaćanja najma za svoje poslovanje.

Sama kuća i okolni objekti u središtu grada upućuje na promijenjene okolnosti života i rada u kojima se više ne može govoriti o unificiranoj gradnji kuća kao prije. Objekti na središnjem gradskom prostoru svojim građevnim značajkama pokazuju da među njihovim vlasnicima postoje veće statusne razlike u odnosu Taborac, gdje je obitelj dotad živjela.

Obitelj se postupno prilagođava drukčijem životu, zadržavši tradicionalne elemente vidljive, između ostalog, u nasljeđivanju imena patrilinearnog tipa. U Oslakovića se ova tradicija može pratiti kroz nekoliko generacija, a očituje se u običaju da najstariji sin naslijedi očevo ime. Ovaj će se običaj vjerojatno prenijeti i u idući naraštaj.

“Ja sam treći, moj Franjo je četvrti, moj deda je bil prvi Franjo, a tata drugi. Moj sin ima curicu, a u slučaju da se rodi dečko, sigurno bit će Franjo!”

F. Oslaković III.

Zanimljivo je da ženska djeca nisu nasljeđivala imena svojih baka i ženskih rođakinja, što upućuje na jak agnatski sustav. Dominacija muške linije upućuje na tradicionalizam, i u skladu s njim posvećivanje veće pozornosti muškim nasljednicima nego ženskim.

3.6. Promjene u strukturi obitelji

Ženidbom Franje III. obitelj mijenja strukturu poprimivši proširenu formu, u kojoj će uz bračni par i, kasnije djecu, živjeti i otac, odnosno djed obitelji. Franjo III. se oženio sa Zoricom Pribanić iz Samobora, a njezino radničko porijeklo pokazuje da nije došlo do bitnijih promjena ženidbene strategije u odnosu na prethodnu generaciju. Zorica Pribanić je završila srednju medicinsku školu i njezino se obrazovanje može uzeti kao tipičan primjer tendencije zabilježene u socijalističkim društvima, u kojima se poticalo školovanje djece iz radničkih slojeva. Takvo je obrazovanje težilo reprodukciji postojećeg radničkog sustava premda se obrazovana generacija

obično školovanjem izdvajala iz sloja iz kojeg je potekla.¹⁹ Imovinske mogućnosti obitelji Pribanić nisu se bitno razlikovale od mogućnosti najvećeg dijela radničke populacije, što se može vidjeti i na primjeru miraza. Zorica Pribanić je kao nevjesta sa sobom, uobičajeno za ono vrijeme, u kuću donijela miraz koji se sastojao od odjeće, posteljine, pokućstva i kuhinjskog pribora.²⁰ Uočava se da nevjesta kao žensko dijete nasljeđuje nevelika pokretna dobra, što je pokazatelj tradicionalne rodne diferencijacije u kojoj muški rod ima znatno veća prava na nasljeđe nekretnina.

Zorica Pribanić je nakon udaje, poput majke svog muža, napustila posao i posvetila se odgoju djece i pomaganju suprugu u obiteljskom poslu. Preuzimanje kućanskih poslova i, po potrebi, ulaganje u domenu muževljeva posla, pokazuje da se rodni odnosi nisu bitno promijenili u odnosu na prethodno razdoblje. U ovom braku je rođeno samo dvoje djece,²¹ a nešto manji broj potomaka u odnosu na prethodnu generaciju može se objasniti promijenjenim životnim uvjetima, planiranjem obitelji, ali i rodnim determinizmom u kojem je, vjerujem, rođenje sina prvorođenca ograničilo broj djece. Učestale promjene obiteljske strukture rezultat su ponajprije zajedničkih imovinskih interesa.

Da rezimiram, u prvoj analiziranoj generaciji obitelj Oslaković je jednostavna, što znači da se sastoji od roditelja i djece, da bi ženidbom sinova koji nastavljaju živjeti s ocem, stekla oblik složene obitelji. Smrcu Franje I. dolazi do podjele među braćom i njihova osamostaljenja, pri čemu se ponovno javlja jednostavna obiteljska struktura. U trećoj generaciji egzistira proširena obitelj u kojoj će otac živjeti s jednim sinom i njegovom obitelji. U ovom trenutku obitelj je ponovno složena i okuplja obitelj Franje III. i Franje IV. Međutim, obje generacije, i starija i mlađa, smatraju da je poželjniji i bolji život u jednostavnim obiteljima. Ovakva dinamika u strukturi obitelji upućuje na obiteljsku zajednicu kao promjenjivu kategoriju koja lako mijenja svoj ustroj i pokazuje fleksibilnost s obzirom na situaciju.²²

Glede broja djece obitelj Oslaković bi se mogla svrstati u sloj koji je generacijama planirao djecu. Usporedimo li natalitet u obitelji Oslaković s natalitetom seoske obitelji Anice Kolman, žene Franje II., koja je rođena

¹⁹ O društvenoj stratifikaciji unutar socijalističkih društava kao i položaju obrazovanja unutar njih vidjeti: http://sociologija.differentia.co.yu/frank_parkin.htm

²⁰ Usp. sa situacijom u seljačkim obiteljima Leček 2003:442-447.

²¹ U braku Franje III. i Zorice Pribanić rođeni su sin Franjo, kojega ću ovdje imenovati brojem IV. radi lakšeg snalaženja u tekstu (1976.), i kćer Viktorija (1979.).

²² Usporedi sa strukturom seoske obitelji vidjet Leček 1996:29:252-253.

u zajednici od osmero djece, uočava se da su Oslakovići broj od osam potomaka dosegli tek u trećoj generaciji, brojeći potomstvo od prve analizirane generacije koja počinje s Franjom I. Nereguliranje broja djece u obitelji Kolman rezultat je ponajprije lošije imovinske situacije u kojoj je obitelj, shodno zahtjevima ondašnje ruralne sredine, pokušavala većim brojem potomaka osigurati pomoć u privređivanju.²³ Oslakovići i u prvoj generaciji koja dolazi sa sela u grad imaju nevelik broj potomaka, što se može povezati ne samo s promjenom sredine već i s boljim imovinskim položajem koji nije zahtijevao dodatnu radnu snagu.

4. OVISNOST MEDIČARSKO-SVJEČARSKOG OBRTA O POLOŽAJU CRKVE

Obiteljska i poslovna strategija Oslakovića ovisi o crkvenim svetkovinama koje utječu na koncepciju poslovanja, primjerice prilagodbe privatnog života poslovnom ritmu. Utjecaj crkve ovisan je o različitim okolnostima, ponajprije političkoj vlasti, što se dobro očitovalo u socijalizmu, a moći će se pratiti na primjeru rada obrtnika ove struke. Kad je nakon Drugoga svjetskog rata uspostavljena socijalistička Jugoslavija s ateističkim gledištima, promijenio se položaj ove profesije. Naime, nova vlast nije tolerirala različita mišljenja i općenito religijska opredjeljenja, što je dovelo do represije prema crkvi kao instituciji i svim javnim oblicima vjerskog života, pa čak i privatnog. Istiskivanje crkve iz života najvećeg dijela stanovništva bilo je teško provedivo s obzirom na pretežito agrarnu zemlju čije je stanovništvo bila daleko od prihvaćanja života bez Boga. Bliska povezanost puka s crkvom vidljiva je u pučkom slavlju crkvenih blagdana i sakramenata.²⁴ Spoznaje etnologa i antropologa pokazuju da promjene mentaliteta ne moraju biti postupne i da se mogu zbiti u relativno kratkom vremenu zbog naglih političkih i gospodarskih promjena u društvu, a potvrđuje to nagle promjene u hrvatskom društvu, koje su najočitije u prakticiranju vjere.²⁵

²³ Analogno rezultatima istraživanja strukture seoske obitelji koje je provela dr. Suzana Leček.

²⁴ U vjerskim sakramentima značajnu ulogu su imali kumovi, čija je važnost bila proporcionalna obrednom činu, a za kumstvo su se birale uglednije osobe u zajednici. Tako je baka Franje III., Barica Tandarik, u svom životu bila čak 56 puta kuma, što posredno pokazuje društveni ugled obitelji Oslaković.

²⁵ O kulturi i njezinim promjenama vidjeti predavanje pod nazivom *Kultura*, koje je održao dr. sc. S. Hugh-Jones na Odsjeku za antropologiju Sveučilištu u Cambridgeu 2005. godine; vidjeti: http://www.alanmacfarlane.com/hugh_jones/abstract.htm

Crkva je u Hrvatskoj za komunističke vladavine svedena na marginu društvenih zbivanja, a generacije rođene u tom razdoblju su velikim dijelom izgubile osjećaj za nekadašnje rituale i blagdane. Tako je došlo do napuštanja tradicionalnih običaja poput slavlja imendana koji se zamijenjuju svjetovnim rođendanima.

“Recimo nisu se slavili rođendani, ne ko sad, slavili su se imendani... mi smo bili tri Franceki i 3. XII. nam je bil imendan, onda su ovi svi dolazili k nama. Onda kada je bil Ignacije, išli su k mojem kumu koji je bil Ignac.“

F. Oslaković III.

Država je ograničavala rad crkve, što se u medičarsko-svjećarskih obrtnika manifestiralo ograničenjima poslovanja.

“Ko se bude išao učiti za licitara ako ti tam dojde policajac i milicajac; ak ti ne da prodat, ak te koči s ove strane. Nekakva nesigurnost je bila prisutna. I tak kroz godine..., jednostavno su odustali ljudi. Nisu se hteli učiti za to, nego su ostali oni koji su i bili izučeni i oni koji su imali nasljedstvo. Ti su ostali u tom poslu. Drugo nekaj sa strane vrlo malo ili gotov niš.“

F. Oslaković III.²⁶

Dio se obrtnika zbog stalnih pritiska preorijentirao samo na svjećarstvo kao isplativiju radinost od koje se moglo lakše i bolje živjeti.²⁷ Svjećarstvo je bilo manje zanimljivo državnoj vlasti i manje zahtjevno u proizvodnom smislu, a proizvodi su imali širi krug kupaca jer kupnja svijeća nije morala biti uvjetovana vjerskim razlozima. Oslakovići za razliku od većine obrtnika ove struke nastavljaju raditi dva posla, ali se i oni većim dijelom usmjeravaju na proizvodnju svijeća koja je i danas najveći dio njihove ponude, pa tako i prihoda.

²⁶ Dobar pokazatelj teških prilika je primjer obitelj Domin iz Samobora, koja je prestala s radom 1958. zbog pritiska vlasti, vidjeti Biškupić-Bašić 1996:82.

²⁷ Prema kazivanju Franje III. svjećarstvo je bilo isplativije od medičarstva, a Crkva je bila najbolji kupac te je otkupljivala i do 70% ovih proizvoda iz čega proizlazi da je Crkva kao institucija pomogla u održanju tog tradicionalnog obrta.

5. POSLOVANJE MEDIČARSKO-SVJEČARSKOG OBRTA OSLAKOVIĆ

5.1. Izobrazba

Franjo II. nije nastavio, kako bi se očekivalo, očev gostioničarski posao, opredijelivši se za medičarsko-svječarski obrt. Ipak je očev posao omogućio Franji II. da se osamostali i pokrene samostalan obrt. Medičarsko-svječarski obrt je financijski zahtjevniji u odnosu na neke druge obrte jer se sredstva ulažu zapravo u dva posla. Usmjeravanje Franje II. prema medičarsko-svječarskom obrtu rezultat je ne samo njegovih osobnih afiniteta već i obiteljskog nasljeđa, ponajviše očeve poslovne strategije, zahvaljujući kojoj je očuvan i obogaćen početni kapital.

“Velika, jedna preša danas košta između 20 i 30 tisuća eura. To je samo jedan stroj za svijeće. Peć vam košta električna oko 30 000 kuna, plus miješalica, plus limovi na kaj vam to ide, šteheri s čim delate. Velika su to ulaganja danas za početi, a da o sirovinama ne govorim.“

F. Oslaković III.

Stručna osposobljenost za rad se u ono vrijeme stjecala u obrtnika, ali je često i obrtnicima kao prenositeljima znanja bilo potrebno doškolovanje, pa je čitav sustav obrazovanja bio manjkav i nezadovoljavajuć (Kolar-Dimitrijević 1973:63). Za samo školovanje medičarsko-svječarskih obrtnika nisu bila potrebna nikakva sredstva jer je naučnik od prvog dana svojim radom plaćao školovanje (Kolar-Dimitrijević 1973:63). Trogodišnje školovanje Franjo II. je započeo 1928. godine kod obrtnika Jure Laića u Zagrebu (Maksimirska ulica br. 100), a tijekom školovanja nije napuštao majstorov dom, što je za ono vrijeme bilo uobičajeno.²⁸

“I dve godine ga nije pustil doma niti na Božić niti na Uskrs. Ništa, veli da nije dobro te šegrte učiti da imaju nekakvu veliku slobodu. Možda mu nekaj i ni pasalo tamo, sigurno da mu nije, i kad bi došiel doma nakon mesec, dva tri, onda bi se predomisli i ne bi više htio natrag ići. Tati tu niš nije falilo. Hranil ga je oblačil, sve je imal. Nije imal doduše dvije godine doma, ali je izdržal, tek ga je nakon dvije godine pustil dom.“

F. Oslaković III.

²⁸ Šegrtri su bili besplatna radna snaga majstora i nekoliko su godina živjeli kod majstora te su svojim radom odrađivali stan, hranu i učenje zanata. O društvenom podrijetlu i životu pekarskih naučnika u Francuskoj XX. stoljeća koji ima određene sličnosti s položajem medičarsko-svječarskih naučnika vidjeti Bertaux- Bertaux-Wiame 1981:169-191.

Po završetku školovanja²⁹ mladi je obrtnik dobio osnovno znanje o svojoj struci te je morao provesti još neko vrijeme radeći kod istog ili drugog majstora kako bi stekao dovoljno iskustva za polaganje majstorskog ispita (Kolar-Dimitrijević 1973:65). Franjo II. je nakon završenog školovanja još neko vrijeme radio kod majstora Laića, kod kojega je i izučio obrt, a dodatno je radno iskustvo stekao kod tada najjačeg samoborskog licitara Wagnera. Poslije se zaposlio u tvornici svijeća Iskra u Zagrebu, a kad je stekao dovoljno znanja i iskustva, pristupio je majstorskom ispitu u Obrtničkoj školi u Zagrebu 1939. godine, te je potom otvorio svoj obrt.³⁰

Franjo III. je u skladu s promjenama obrazovnog sustava završio gimnaziju i prvu godinu Pravnog fakulteta da bi se nakon toga zaposlio kod oca. Razloge prekida školovanja i nastavljanja očeva posla moguće je potražiti u uspješnosti očeva obrta, ali da bi se dobila jasnija slika opredjeljenja za taj posao treba uzeti u obzir i situaciju u prethodnoj generaciji. Naime, gostioničarski posao Franje I. je bio uspješan i omogućavao je cijeloj obitelji solidan život od tako stečenih prihoda. Ipak, Franjo II. se nije odlučio za nastavak ugostiteljskog posla, na što su morale utjecale prijeratne gospodarske okolnosti, ali i drugi čimbenici. U pozadini odabira Franje II. je dobrim dijelom osobna sklonost prema tom poslu, vidljiva već u odabiru tog rijetkog obrta. Izbor njegovih nasljednika može se, ostavimo li sa strane promijenjene političke, gospodarske i društvene okolnosti, povezati s težnjom za što brže osamostaljivanje i zasnivanje vlastite obitelji.

Najmlađi medičar Franjo IV. (slika 2) završava također srednjoškolski program, nakon čega se zapošljava u obiteljskom poslu. On za razliku od djeda i oca nije morao polagati majstorski ispit za tu radinost, a na žalost ni u ovome trenutku nema zakonske regulative o proceduri stjecanja majstorskog statusa u medičarsko-svječarskoj struci. Moji sugovornici smatraju da je ovakvo stanje rezultat nepostojanja stručno osposobljenog kadra, što je velikim djelom posljedica komunističke vladavine.

²⁹ Obrtničke škole bile su loše organizirane i osmišljene. Nastava se pohađala dva do tri puta tjedno, u večernjim satima i nedjeljom, pa je samim terminom utjecalo na loše praćenje nastavnih sadržaja jer su naučnici na nastavu dolazili iscrpljeni. Ni nastavnici nisu bili stručno osposobljeni za ulogu predavača u stručnim školama. Reforma obrazovanja naučnika unatoč donošenju statuta (1930. godine) nije provedena u praksi (Kolar-Dimitrijević 1973:152-153).

³⁰ Njegov je sin Franjo III. također položio majstorski ispit u Obrtničkoj komori u Zagrebu (1972. god.).

“Stvar je u tome da puno licitara i koji rade, rade po naslijeđu, pa ni oni sami nisu licitari koji bi mogli oformiti komisiju pred kojom bi se polagao ispit.“

F. Oslaković IV.

Osvrnut ću se na današnju situaciju, u kojoj još nije regulirano pitanje obrazovanja medičarsko-svječarskih obrtnika, koja pokazuje da ovaj obrt, kao i neki drugi o kojima će biti govora, gube svoj društveni status. Naime, kada se u uvjetima sve veće društvene specijalizacije ne postave čak ni minimalni kriteriji stručnosti, očito je riječ o poslovima na margini društvenog interesa koji su nezainteresiranošću vlasti potpuno obezvrijeđeni. Odnos bivšeg sustava vlasti prema pripadnicima ovog obrta odgovoran je za loše stanje u medičarsko-svječarskoj struci, međutim problem je prisutan i u drugim tradicionalnim obrtima koje nije ograničavala nekadašnja vlast poput urarskog, klobučarskog, vlasuljarskog i drugih (Jagačić 2005:7). Evidentno je da promjena vlasti nije riješila nagomilane probleme u ovim obrtima, već ih je, čini se, i produbila zapostavljanjem koje je najvidljivije u obrazovanju i osposobljavanju novih kadrova. Takve prilike upućuju na dublji gospodarski problem koji je vezan uz nedovoljnu unosnost ovog i sličnih obrta, što rezultira malim državnim poticajima ili čak potpunim ignoriranjem.

5.2. Muško – ženski odnosi u poslu

Začetnik obiteljskog obrta, Franjo II., je najveći dio svog radnog vijeka radio sam uz pomoć najbližih članova obitelji, žene i djece. Takav način poslovanja je uobičajen za obrte kod kojih nema neke naročite specijalizacije jer nije teško ovladati poslom, pa u radu mogu pomoći i članovi obitelji, neovisno o dobi i spolu. Muškarac je kao glava obitelji vodio posao i brinuo o svim segmentima poslovanja, posebno onima koji su bili vezani uz pregovore i osiguravanje tržišta, nabavu sirovina i prijevoz. Supruga je imala svoje obveze vezane uz tradicionalne kućanske poslove i odgoj djece, uza što je velikim djelom sudjelovala u muževljevu poslu. Očito je da žena uz svoje obveze preuzima dio muževljevih dužnosti, dok se suprug ne bavi tzv. ženskim poslovima. Supruge Franje II. i Franje III. napustile su svoja zaposlenja i posvetile se obiteljskom poslu.³¹ Žene u obitelji Oslaković udajom

³¹ U vrijeme djevojaštva Anice Kolman u razdoblju između dva svjetska rata bilo je uobičajeno u nižih slojeva da si žena sama privredi veći ili manji miraz; vidjeti Leček 2003:471-476.

su prestajale raditi izvan kuće i počinjale su privređivati u obiteljskom obrtu, što pokazuje zahtjevnost njezine uloge. To pokazuje zahtjevnost ženske uloge, no treba je promatrati i šire. Tako je Ana Kolman (žena Franje II.) prije udaje radila u tvornici kako bi si pribavila miraz i ujedno pomogla obitelji da bi nakon vjenčanja napustila tvornički posao i posvetila se kućanskim poslovima i obiteljskom obrtu. Za Anicu je ovo bila bolje od nastavka rada u tvornici, ali i za obitelj Oslaković jer nije morala zaposliti dodatnu radnu snagu, pa je to bilo isplativije. Situacija kod Zorice Pribanić je nešto drukčija u skladu s promijenjenim društvenim i gospodarskim okolnostima. Zorica je prije udaje radila u struci za koju se školovala (medicinska sestra), te njezin ostanak kod kuće treba gledati u okviru podređivanja osobnih obiteljskim potrebama. Može se uočiti zadržavanje podjele poslova prema rodnom obrascu prema kojem je kuhanje, pranje rublja i podizanje djece ženski posao.³² Položaj žene u obrtničkim obiteljima može se donekle usporediti s položajem žene u seoskim obiteljima, u kojima žena obavlja uz tradicionalno “ženske poslove” i one “muške”, vezane uz primarnu aktivnost od koje obitelji živi. U načelu obitelj Oslaković je zadržala u više generacija svoj patrijarhalni značaj seoskog podrijetla. Iako rodni odnos u obitelji Oslaković možemo smatrati tradicionalnim, ipak ženska uloga nije odvojena od rada kao u građanskim obiteljima i žena je obrtnika kao i seoska supruga gospodarski partner muškarca te se njihovi poslovi dijelom dopunjuju, a dijelom su samostalni.³³ Takva poslovna strategija diktirana je i situacijom na tržištu, odnosno prihodima koji nisu dopuštali zapošljavanje novih radnika jer tržište to nije zahtijevalo, a trebalo je od jednog posla uzdržavati nekoliko članova obitelji. Međutim, s promjenom situacije na tržištu u zadnjim desetljećima XX. st. dolazi do zapošljavanja novih radnika, što mijenja i rodne odnose. Promjenu najbolje odražava položaj žene Franje IV., koja nakon udaje zadržava svoje radno mjesto, ne ulazi više muževljev posao što je posljedica novonastale situacije, ali i specifičnih obiteljskih okolnosti. Distanca je prisutna i u odnosu snahe i tradicionalno ženskih poslova, što se može objasniti životom u složenoj obitelji, u kojoj je svekrva preuzela veći dio kućanskih poslova i brigu o djetetu. Zahvaljujući tim okolnostima snaha je najvećim dijelom pošteđena obveza svojih prethodnica. Ipak, može se postaviti pitanje koliko su se zaista promijenili rodni odnosi, budući da su muškarci tradicionalno orijentirani na “muške poslove” i dalje ne ulaze u područje poslova sa

³² O tradicionalnoj podjeli poslova na selu vidjeti Leček 2003:456-476.

³³ O gospodarskom partnerstvu muškaraca i žena u seoskoj obitelji vidjeti Leček 2003:471-476.

ženskim predznakom. Položaj mlade snahe olakšan je zapošljavanjem novih radnika kao i spomenutim životom u složenoj obitelji. Njezin nastavak rada izvan domaćinstva pokazuje da obitelj zarađuje dovoljno, a kako je posao mlade žene vezan uz trgovinu, odluka o nastavku rada izvan domaćinstva nije vezana uz veću unosnosti njezina posla, već su najvjerojatnije posrijedi drugi razlozi poput težnje za neovisnošću i odvajanjem poslovnog i privatnog života.

5.3. Poslovna dinamika

Prvi zaposleni radnik u radionici Franje II. bio je sin Franjo III., koji radi kod oca od 1972. godine. Sljedeći radnik je zaposlen tek 1989. godine, nakon čega se nova zapošljavanja bilježe u sve kraćim razmacima, tako da se u prosjeku novi radnici zapošljavaju svake tri godine: 1992., 1995., 1998., 2001., 2004. godine.³⁴ Ovakva dinamika zapošljavanja pokazuje da su nagle političko-gospodarske promjene pozitivno djelovanje na potražnju medičarskih proizvoda, a određenu ulogu u takvoj situaciji imalo je i jačanje nacionalne svijesti koja je dovela do rasta zanimanja za tradiciju. Tendencija porasta zaposlenih u medičarsko-svječarskoj radinosti prije raspada Jugoslavije te za i nakon Domovinskoga rata može se povezati, osim s obnovom interesa za tradiciju, povećanim izdvajanjima za modernizaciju poslovanja (npr. nabavom novih prometnih sredstava koja se obnavljaju svakih nekoliko godina), osuvremenjivanjem proizvoda (npr. novom ambalažom medičarskih proizvoda) i prilagodljivosti zahtjevnom tržištu (npr. unikatnom proizvodnjom za posebne prigode poput vjenčanja).

Ritam rada može se promatrati s obzirom na godišnja doba, mjesece, tjedne ili pak dnevni ritam. Zimi je ritam rada usporen, usklađen s mirovanjem prirode, što ovi obrtnici najvećim djelom iskorištavaju za proizvodnju. Toplo proljetno i ljetno vrijeme je za trgovanje, premda dolazak lijepog vremena ne znači prekid proizvodnje. Tradicionalni ritam u kojem je nedjelja dan tjednog odmora, a blagdani neradni ovdje je napušten jer je obrt primarno vezan uz crkvene blagdane. Doba najvećeg rada traje između blagdana Sv. Jurja (23. travnja) i Male Gospe (8. rujna).

Osim radne dinamike može se promotriti i prostorna dinamika zbog pokretljivosti koja karakterizira tu obrtnu radinosti. Najprisutniji su u

³⁴ Podatke o kronologiji zapošljavanja radnika dao je Franjo III. Oslaković.

Zagrebačkoj županiji i gradu Zagrebu, dijelom i u rubnom, južnom području Krapinsko-zagorske županije. Na tom području Oslakovići posjećuju tridesetak mjesta pri čemu su najudaljenija mjesta poslovanja gradovi Vrbovec i Kloštar-Ivanić. Ova su mjesta udaljena otprilike četrdesetak kilometara od Samobora. U skladu s mjestom prebivališta Oslakovići su najčešće na području samoborske općine, gdje uz grad Samobor posjećuju naselja Stojdragu, Otruševac, Palačnik, Noršić selo, Braslovje, Vrhovčak, Lug, Dragonoš, Kotare, Galgovo i Slani Dol. Sljedeće područje po učestalosti posjećivanja nakon samoborske općine je područje susjedne općine Jastrebarsko gdje se uz Jastrebarsko, trguje i na području Okića, Volavja, Plešivice, Stankova i Svete Jane. Učestala prisutnost u samoborskoj i jastrebarskoj općini može se objasniti s nekoliko čimbenika. Prvo, zbog pokretljivosti pripadnika tog obrta i s tim povezane potrebe za racionalizacijom poslovanja zbog čega se preferiraju mjesta bliže sjedištu kako bi se smanjili troškovi prijevoza te potrošilo manje vremena. Drugo, medičarsko-svječarski obrt najveću zaradu ostvaruje u mjestima agrarnog karaktera s izraženom vjerskom tradicijom. Veća prisutnost Oslakovića u pojedinim općinama uvjetovana je dakle gospodarskim čimbenicima koji su usko povezani s mjestom stanovanja.³⁵ Treće su po učestalosti posjećivanja, zagrebačke općine s prigradskim naseljima: Brezovica, Kupinečki Kraljevac, Stenjevec i Remete, koja ulaze u sastav metropole, zadržavajući stare seoske običaje. Stapanje malih okolnih naselja s gradom iznimno je brzo i ta se naselja i njihovo stanovništvo ne uspijevaju prilagoditi novom stilu života. Stoga su u procjepu između ruralnog i urbanog naselja, zadržavajući velikim dijelom stare seoske običaje, zbog čega su tu i medičari češće. Proštenja su u drugim mjestima rjeđa, a izdvojiti ću samo neka od mjesta poput Oroslavja, Stupnika i nekih drugih. Najviše proštenja godišnje bilježe Samobor, Plešivica i Brezovica, tri godišnje, a dva proštenja godišnje bilježe Volavje, Sv. Nedjelja i Brdovec.³⁶

³⁵ Veća prisutnost Oslakovića u općini Jastrebarsko može se, možda, povezati i s emocionalnom povezanošću s krajem iz kojega je obitelj potekla.

³⁶ Prema podacima koje je sastavio Franjo Oslaković III.

6. ZAKLJUČAK

Medičarsko-svječarskim obrtom danas se u Hrvatskoj bavi još samo tridesetak osoba (Biškupić-Bašić 2000:28), a Oslakovići se svrstavaju u one rijetke obrtnike koji su u ovom poslu kontinuirano gotovo sedamdeset godina. Obitelj Oslaković karakterizira iznimna fleksibilnost u umješnom usklađivanju poslovne i obiteljske strategije. Ta se obitelj potpuno posvetila medičarsko-svječarskom poslu, podredivši obiteljski poslovnom životu. Prilagodba članova obitelji tom poslu najvidljivija je u strukturi obiteljske zajednice koja teži složenom tipu kao unosnijem obliku privređivanja i življenja. U konačnici oblik obitelji nije rezultat osobnih težnji njezinih članova već pragmatičnosti. Osim strukturom obitelj se prilagodila poslu i stanovanjem, polivalentnim iskorištavanjem prostora za život i rad. U dugom razdoblju poslovanja obitelj Oslaković zadržala je patrijarhalan karakter vidljiv u tradicionalnoj podjeli poslova, kao i sustavu nasljeđivanja dobara. Napomenula bih da je ulaženje žena u muški dio posla također rezultat poslovne strategije koja je zahtijevala optimalno sudjelovanje svih članova obitelji u poslu kako bi se, bez zapošljavanja drugih radnika i u uvjetima niske tehnološke produktivnosti uspjelo opstati i osigurati egzistenciju na tržištu podložnom čestim krizama. Zahvaljujući promijenjenim gospodarskim uvjetima, u obrtu se u zadnjoj generaciji zapošljava veći broj osoba, dijelom članova obitelji, a dijelom zaposlenika izvan uskog obiteljskog kruga. Ovakva promjena utječe na promjenu ženina odnosa prema obiteljskom poslu pa žena može samostalno odlučiti hoće li sudjelovati u radu obrta i koliko, ili uopće neće. Istraživanje obitelji Oslaković kroz nekoliko generacija pokazuje da struktura obitelji u cijelom tom razdoblju teži složenom obliku kao važnom čimbeniku uspješnog poslovanja. Osim navedenog važan je i njihov različit pristup proizvodnji i prodaji medičarskih i svječarskih proizvoda. Kako svječarski proizvodi imaju relativno siguran plasman na tržištu bez obzira na vjersku konotaciju, poslovanje je u ovom dijelu obrta lakše i omogućava veleprodajni pristup. Stoga se jedan dio medičarsko-svječarskih obrtnika preorijentirao samo na svječarski dio posla kao tržišno lakši i unosniji. U medičarskom dijelu, nasuprot poslovanju sa svječama, nesiguran je plasman proizvoda jer oni nisu u svakodnevnoj uporabi. Medičarsko je poslovanje u većoj mjeri od svječarskog posla podložno gospodarsko-političkoj situaciji i shodno tomu promjenama u društvenim običajima i modi. Takve okolnosti nalažu različit pristup u organizaciji prodaje, pa je u medičarstvu dominantna

maloprodaja jer zahtjevnost posla ne dopušta snižavanje cijena. Smanjivanje cijena je neophodno za "prodor" robe na police široke potrošnje, odnosno za veleprodaju. Svjećarstvo donosi veće prihode i to najvećim dijelom u poslovanju sa crkvenim tijelima, a prilagodilo se veleprodajnoj organizaciji poslovanja. Veza sa crkvom bila je u komunističko doba otežavajući čimbenik u razvoju ovog obrta, no nakon uspostave samostalne hrvatske države, koja se deklarira kao kršćanski orijentirana država, jačaju crkvene institucije, što kompenzira izgubljeno veliko tržište na području bivše Jugoslavije.

Razlozi nestajanja obrtnika ove struke su višestruki i samo se jednim djelom mogu pripisati odnosu komunističke vlasti prema crkvi i nositeljima obrta. Unatoč promijenjenim političko-gospodarskim i društvenim uvjetima kriza je i dalje prisutna medičarsko-svjećarskoj radinosti. Broj medičarsko-svjećarskih obrtnika se bitno ne povećava, nema zakonske regulative o statusu obrtnika te struke. Marginalizacija profesije posljedica je relativno male profitabilnosti obrta sa stajališta državne vlasti koja tu ne nalazi svoj interes pa se i ne upliće u poslovanje takvih obrta. Realan problem su i promijenjene društvene okolnosti u kojima proštenja više nisu središnji društveni događaj pa se pozornost usmjerava na trgovačke centre "preplavljene" različitim proizvodima koji profiliraju novu generaciju potrošača. Stjecajem novonastalih okolnosti tradicionalni proizvodi imaju uži krug kupaca jer ih nabavljaju samo oni koji su iz razno-raznih razloga vezani uz stare običaje, a u koje ovdje neću ulaziti. Ipak promijenjeni odnosi u društvu, ponajviše novostečena sloboda tržišta, pružaju priliku nositeljima raznih djelatnosti, pa i ovog obrta, za unapređenje proizvodnje. Oslakovići se svojim osobnim angažmanom uspijevaju prilagoditi zahtjevima tržišta. Unatoč spomenutoj pasivnosti državne vlasti u poticanju rada tradicionalnih obrta, Oslakovići pokazuju da se u postojećim uvjetima novih slobodnih tržišnih odnosa može razviti uspješno poslovanje. Njihova uspješnost rezultat je adekvatne i usklađene poslovne i obiteljske strategije, koja pruža nadu u daljnji razvoj tradicionalnih obrta. Očita je isprepletenost širih političko-gospodarskih i društvenih čimbenika kao i pojedinačnih okolnosti, pri čemu je vlastiti pristup organizaciji posla često presudan za uspješnost, o čemu Oslakovići zorno svjedoče.

Sonja Kirchhoffer: Poslovna i obiteljska strategija samoborske medicarsko-svjećarske obitelji Oslaković

LITERATURA

Anić, Vladimir. 2003. *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.

Bertaux, Daniel i Bertaux-Isabelle Wiame. 1981. "Life Stories in the Baker's Trade". *Biography and society (Sage studies in international sociology)*, 23:169-191.

Biškupić-Bašić, Iris. 1996. *Tradicijski obrti Hrvatskog zagorja: Muzeji Hrvatskog zagorja [i] Muzej seljačkih buna*. Gornja Stubica: Muzeji Hrvatskog zagorja, Muzej Seljačkih buna.

Biškupić-Bašić, Iris. 1996. "Samoborski licitar". *Kaj, časopis za književnost, umjetnost i kulturu* 29, 5/6:79-92.

Biškupić-Bašić, Iris. 2000. *Licitaraska umijeća: medicarstvo i svjećarstvo – obrt višestoljetne tradicije*. Zagreb: Etnografski muzej.

Jagačić, Boris. 2005. "Nestaju medičari, klobučari, vlasuljari, lutkari, urari." *Vjesnik*: 28. siječanj 2005, str. 7.

Klaić, Bratoljub. 2002. *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Nakladni zavod MH.

Kolar-Dimitrijević, Mira. 1973. *Radni slojevi Zagreba od 1918. -1931.* Zagreb: Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske.

Leček, Suzana. 1996. "Seljačka obitelj u Hrvatskoj 1918-1960.: metoda usmene povijesti (oral history)". *Radovi Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 29: 249-265.

Leček, Suzana. 1999. "Struktura seljačke obitelji Prigorja i Hrvatskog zagorja (1918.-1941.)". *Časopis za suvremenu povijest* god. 31/2:279-305.

Leček, Suzana. 2001/2002. "Dobila je kulike su roditelji davali, ni po zakonu' promjene u položaju žene u seljačkim obiteljima Prigorja i Hrvatskog zagorja između dva svjetska rata." *Povijesni prilozi* god. 20/21:221-246.

Leček, Suzana. 2003. *Seljačka obitelj u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1918.-1941.* Zagreb: Hrvatski institut za povijest.

Luetić, Tihana. 2003/2004. "Demografska analiza stanovništva grada Samobora od kraja 18. stoljeća do 1857. godine". *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU* 21:201-242.

Milinović, Ante. 1996. "Domicilna i socijalna struktura starog samoborskog pučanstva". *Kaj, časopis za književnost, umjetnost i kulturu* 29, 5/6: 93-121.

Oslaković, Janko. 1999. *Iz Samoborskoga gorja*. Samobor: Matica hrvatska.

Šarić, Dunja. 1980. *Licitari: medicarski i svjećarski obrt*. Kumrovec: Muzeji Hrvatskog zagorja "Staro selo".

Sonja Kirchhoffer: Poslovna i obiteljska strategija samoborske medičarsko-svjećarske obitelji Oslaković

Šarić, Dunja. 2002. *Licitari – medičarski i svjećarski obrtnici* (stalni postav, *katalog izložbe*). Kumrovec: Muzeji Hrvatskog zagorja, Muzej Staro selo.

Šercer, Marija. 1968. *Samoborski cehovi*. Zagreb.

Šimončić-Bobetko, Zdenka. 2004. *Industrija Hrvatske 1918. do 1941. godine*. Zagreb: AGM.

Thompson, Paul. 1978. *The Voice of the Past: Oral History*. New York: Oxford University Press.

Internetske stranice:

1. *Samoborski kristal tradicija ručne izrade*. 2007. < <http://www.samokristal.com/> > (9. prosinac 2008.)

2. Thompson, K. i J. *Tunstall Sociological Perspectives*. < http://sociologija.differentia.co.yu/frank_parkin.htm > (prijevod odlomka knjige).

3. Hugh-Jones, S. "The symbolic and the real." 2005. < http://www.alanmacfarlane.com/hugh_jones/abstract.htm > (9. prosinac 2008.) (skup predavanja održanih na Odsjeku za antropologiju Sveučilištu u Cambridgeu)

SLIKOVNI PRILOZI

Slika 1.

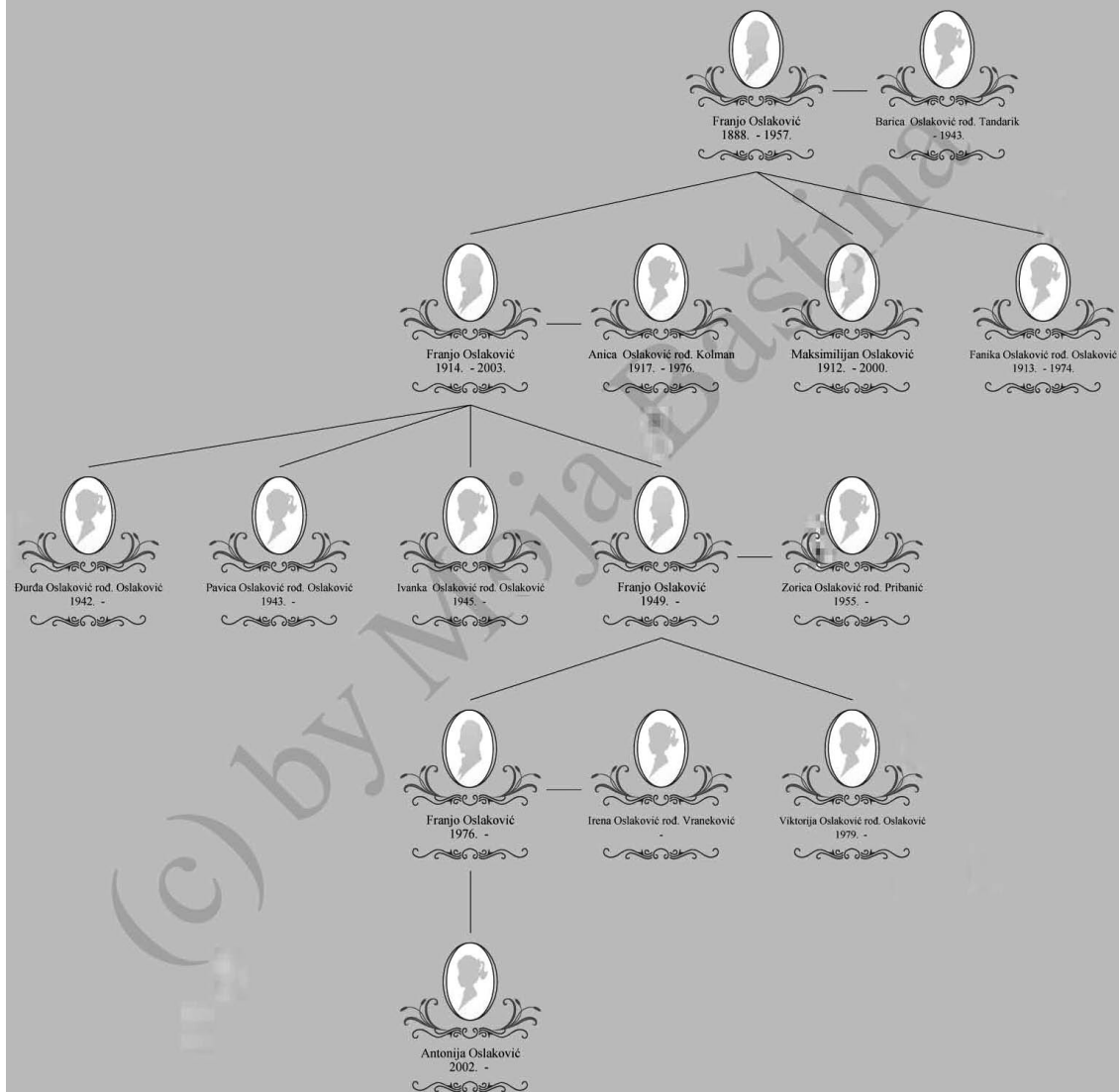
Franjo Oslaković III.
(druga generacija medičara)

Slika 2.

Franjo Oslaković IV.
(treća generacija medičara)

Stablo potomaka - Franjo Oslaković

**BUSINESS AND FAMILIAL STRATEGY
OF THE HONEY- AND CANDLE-MAKING FAMILY OSŁAKOVIĆ
FROM SAMOBOR**

Summary

Using the oral history method, the article analyses the factors of survival of the family Oslaković from Samobor, dealing with honey- and candle-making craft, on the market in the time of great political and economic changes from the 1930s till the present. The analysis shows that family is a very flexible category which, accompanied by an adequate business strategy, plays a crucial role in business success.

Keywords: crafts, Samobor, family, oral history